

Чурапчы улуунун хаһыата
ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

12+

САНДАЛ СААҢЫНАН, КҮӨХ МААЙЫНАН!

Убаистабыллах улустун дыно-сэгзэ,
малдыгчара!

Чурагчы улууну даяккагатын уонна тус бэйэбэт
аккаһыттыгын Куоһ Масай быраакһылыыгынан
иттииттөө-иститтөө эбурдуннабыт!

Урьдкү хэмжээтэйг нь бууруу бэлдэж, үлдсэн шатилуучилгыг дундаж нь суулгаснаас бусадхлыг хэзэвч биеэр. Бу үгэ уонна ил-элэ илбэлтэ бүлбүт дээрхүн улус хас биеэрийн аластасуур үгэ өгөгч сүхсүтэрийн аргыгын, сүтүүлгэри түстээтэй, үсүүл-хэртүүлүг тохоройд!

Угши оро тугтун, эгнэсгэнсэтгэх дэулуурдагс дьон
күлэгтэ улуустун сайнмөхөөр. Көөгсэр күүрэнсэх
мэсэрин түлсэр, торообун үлсүн сүүлгта

социалык-экономикалык базанын көптөгөн бөлүктөрү, курамына туура, катмарлар, түзүлүштөгү сармалары сатылар, бирден-бир сатынын чыгышына дабыралар. Буу бөлүмүнүн жана бирден-бир сатынын чыгышына дабыралар. Буу бөлүмүнүн жана бирден-бир сатынын чыгышына дабыралар.

Хас баяртай уулзсун дэлгэцэр-сэргэцээр бу аажмын
быхайныг-хыг - Күжэ Мэжэ гүсэ уруун-хэнтүүн, сэтгэ
сэтгиднэгэри асгалын! Тус аласуутар, дэлэ
күрэгтнэгэцээр дэлэ-сэргэ, ш-хэ эгэрдэстэй!

А.Т.НОГОВИЦЫН.

Чурагчы улууһун баһылыга,
Я.П. ОКОНЕШНИКОВ,
уутус Муннаабын презентация.

Күндү Чуралчыбыт улуунун
аңгекчөсүмү!

Энгийн 1 Маай — Сандал аяс, Үд,
И-Эй быраанынныгын
жүрдүнбүт!

Бу бэлэс күн нэрхэт
сэлэгэрлүүлүм, бөөр сэлэгэрлүүлүм,
түлсүүтүм быйылыгым бэлэгтэр.
Сөөбөт сүрүөр сөөкү чэмэйкэй күн
арылыччы тыйаа ыраах сөлөккөй сүүр,
инишкээ эрэлт үскөтөр, үлэпэрэ-
хэмсыйаа сайагы-түтөгө ынтырар.

Үеийн оро тугтут норуут – үйгээх,
 айбогч-сүтгэгч хэсгүүдээх. Хуралчдын
 үзэлтэйгээ-хэлтэйгээ илгээж, хэргээ
 сэлдэгдмээр улуу, агааргаас торо бары
 кыттыгасгаас хэсгээх. Ийнхүү ийнхүү
 бу тээтэйг ийнхүүгээхээ, өссө сөггө
 кэрбэлдээр ийнхүүгээх, сүтгэгчдээх
 бууруулг! Барыгынгаар чөлөн
 доруулыгын этгээг бууруулг!

Е. И. ДАВЫДОВ,
Чурагчы уугуун халбохуугаах
профсоюзтарын председатели.

Кунду Чурланы жуулуи
сезинкисини!

Элеоны сандар сак калыптысыз, Уз,
Эй, Могой! бурхасыйлыгызын "Бир
ныгызлы Россия" кытайчылыкка кертти
Чурагы улуфунказы селкитиле
сатылган жатаатк-истилгис
жордатыл!

Билээнги кэмэс кэм түмүктүлөх, ким үчүн-качанга өрө тутар, ким иш-эени түрүйөр — илалга олбор сыйдылгаска булар. Оюн кымылгыт Гүлүт — Үлүт, Сах, Эс быраатынныыз булардыкы, бука

бары түмөрүлсөк бууларын, дейдубут сайдарын түтүсүр хас биердэилит дьолун
Аһыскарытын кызырсаңаң.

Тургуурдун Чухтаныг уулза, татгалзах Саяхын сүр, модун кууцгах Ийг дойдуу Россин! Барыгынгар баяраарын дэлгэрэлд уулз, дорлуулалт, илчлэлт, таагарынлах үзэл, хэргэлэлт тулгуур!

“Биш пьышыл Россия” партия
Чураччылазлы саваттын сакротэро
С.А. САРГЫЛАЕВ политебик

ЧУРАПЧЫ ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭ КҮНҮН БЭЛИЭТЭЭТЭ

Муус устар 27 күнэ — саха норуотун историятыгар ураты суолталаах бөлүгү күн. 1922 сылынаахха бу күн саха норуотун чулуу уласттара Платон Ойуунускай, Максим Аммосов, Исидор Барахов Саха сирэ Автономия буоларын ситиспэттэро. Ол саха омута сайдыытыгар улахан төһүү күөс, биэ тирэх буолбута.

Бүхэн уруудан, 400-тэн тахса Чувашы улуутун ычхаттара "Боогур Уус" стадионтан сагулан, "Кышны" скверигэр дигри улуусуг дьонун сийлигиттн дьом-мугулар-сэрэбилитгэр сырдатар, ойлатар, ингэрэр тулгуттан государствобыл бьлаактарын оро-тулан саталан хаамыгы тэрийдигэр.

Депутатуудад бэлэн хүнгэн
улуус бэлчлэгт А.Т. Ноговцын
улуус депутатуудын Сэбиетийн

бэлэсээрээтэ ЯП. Оюуншныа,
Чурагны гэгээнэни баһаанын
социальный бонпууостарга
солбуушанчы П.Е. Гуляев үгэ, спорт
бэлэроон, Чурагны улууһун
Бонуттаах олохтооро уонна
ороспүүбүлүрэ Бонуттаах
бэлэроон М.Д. Кронникова,
улуустаагы ыччаг ордонун сүрүн
специалиһа А.И. Афанасьева
Сахабыт сирин, нуруутун биһирэ
түмөр уруһу күн буоларын элээр,
бары биһир сайаанан сайайтаран

СОМОБОЮНУТА БИЛТРИЦЕНД.

Ийн нурдук, Чурганы улууһун
споксхоордо, салаалата, ыччтара
бука бары тхсаннар, олохтутар
улахан суолталах куну оруу оро
тугарга, оросуубулукобит
сайдарыгар буттун тумсого
багаларын билорондор. Чол
ойдох-салаалат, билэ тироктох,
сарылтаны салайсар, дойдубутун
сайлынарар сийлиниэх улаһин;
чулуу норуот бусуокут!

Семен ЖЕЩРИНСКЭЙ.

КУӨХ МААЙЫНАН -- БИЙИГИ ЭБЭРДЭЛЭРБИТ

Анжелика Толстоухова уюмша Паина Коркина, С.К. Мисаров аялыгы Чурапчыгазы гимнине 11-с “б” кыскагына үрөткөчүлөрү: “Үүтүн ийор Машы бгырныгылыгыныс күтүдүк саныыр кыскагыныс саныагыныгыныс Тансия Васильеваны, биригэ үрөткөчүлөрүбүз, тарагыгыгыгыныс ийөткөчүлөрүбүзүгүнибиз. Бгырныгыныс бгытүсүк

баар үчүгэйи, биригэ үөрэнэр табырыстарыг БКЭ-рын эгнээ тутары, табыл иктеригэр тутарыи кифтигериэр уонна билии эми үчүгэйдик тутарыах, п дии эрэргэриг”.

Игнатий Борисович
Кажениан – Хайахсыг
изилдэгчиг “Алаха”
поруот айымшыннын
дыгынн уус-уран
салай ааччыта:
“Кыстыктыг этэннэ
астыгынан, куоохсэ
үктэмиппигинин Чураччыгуулуун дьонун-
сэргэлнэ, чусуулан изилдэгчиг слохоокторун
саяскы бырааһынныкытар үүмүгүтэринин
эбэрдэллэбин. Барылыгытар эйна, туруту-
рууну, доруубууһа, сырылык, ыраас салаһын
баҕарабын”.

Рустам Русланович
Данилов, улгуус баайга-
д у о л г а
сийнааһнаһьларын
кэмийгэтин боржотго-
туг. ¹Улууспут

олохтоохторун
барьцаран үүмүүт. 1
Маайгана, Сазс уонна Үлө
бырааныныгынан эбэрэнибин. Хас
биирдэн киһи олоҕо — суурьута суук. Үгө
да, мөкү да нэр архаастаа сымаллар. Ол
эртэри кутаарыа, мөкү көстүүнү биһиги
тэйиэ, буулаарыа даҕаны түгээнник умна
сыйлыбыт. Үтүөнү-үлүтэин умнубаппыт,
ойлуту-саныа сымдабыт, онтон дууһабат
үөрө, аххахат сырылар. Того да ууслук
көмө аххахтарбут санаабытын түһүрбөккө,
арейска-чарейон бизирэҕит, илгилэһит.

көскілтөзү керүүсүн. Дың энікс, дың
көргөнтүгүтөр сьдданы
тургун".

Петр Петрович Харитонов, Хоштоо ноёнлогын төрүт олохтоо, 30-тан тахса сэт тэнгис оошнуур:

"Уонсайынан култуура айыттылар үлгүлөрү сүрдөх уустук, сырын ириир. Чурагчы улууна дукуубулас өтүлүн ороспүүбүлүккө ийинки күөнтэ ийоритэн сүрдөбүн үөрөбүс, астынабыл. Онон кэтин ийэр ! Маайыһын култуура, театр үлгүлөтөрүн ийиттик-иститтик эгэрдэһибил. Ону тэнэ павар билигин саамай үтө түбүгөр сылгыар сылгыһыттары эмгэ эгэрдэһим эгэ".

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Бямдын 1 күн бэрэһишньага хайагтыгтан баар буолбутай? 1886 сыллаахха бу күн Чинго үлгитт норуота 15 чаастаах үдэ күнүн 8 чаастаахха уларытарга туруорсан дьэбстотканы тэрийбитэ. Эбэх киин 5, политическай хамсаанын сүрүнбүлүрүнэн буолбуттара. 1898 сыллаахха Парижка ити күн 8 чаастаах үдэ күнүн кэлтэрэрэ уонна аан дойдунун пролетарийдарын күнүнэн аныарга туруорсубуттара. Российскай империяда бу бэрэһишньаг 1890 с. бэлэтэммитэ. Онтон 1917 сылтан аһаастык бэлэттэнэр буолбута. Онон быйыл Маай бэрэһишньага төрүттэммитэ 100 сыл буолан тахсар. Бу күн үлгитт норуот быһаах, хотуун араас өттөөх шар тутуурдаах демонстрацияда тахсара, аһылдажа, салгынтта үдэ күөстүү оргуйара үтүө үтэскэ кубулуйда. „Сага олох“ хаһыакка үбүлүөйдөөх Маай бэрэһишньагастара улууска араас сылларга хайда бэлэтэммиттэрин туһууан биэр идэтэхтэрбит сүрүлүүларыттан көрүбүтүн.

Хангай газар нумуригэр „Оройсонга Первой Маайн бырааныньыктаагын“ дэж төбөлөөх матарыйаалга корреспондентар улуус инжилектэригэр Маай бырааныньыгын бэлгэтэгийн тулунан сурыйбууттар. Ол курдук, Кытаанаха үөрүүдэх минин муу устар 30 күнүгэр ньышлыбыг: Олжжос осууш уругута В.Т.Кырен дива-лаан илтибитэр. Субурускай аагын согхос

дирексийн ааштган нэгжнээс партийнай тэриг-
тэин ажиргэжэ В.Р. Гордеевэй өдөлгөө 12 рабочайгар
Бонхотунгай грамоталары тутгаргабыт. Мугудайга дэвэлэны
оскула учуутала Я.Г. Павлов оморбул. Үүгү байханта үрдүк
карбидэтри ситиспиг ыанньыкыстар, социалистическай
кулагалыныкыйылаасара Т.Н. Наумова, В.К. Свищева, М.И.
Пулсва, М.П. Лаврентьева, А.И. Свищева харьнан бириэмий-
лэри тутуштар. Оттон Чуралгыга райсэбизт исполкомун
председителэ С.Г. Осюковос бастыг производственниксара
ССКП райкомун бэротун уонга райсэбизт исполкомун
Бонхотунгай грамоталарын тутгаргабыт.

Өсөө 10 сэтгүүлчид бариг, 1977 сүүлчээх айныг нам зүйн 5 хүндүлэгүн нүмэригэр „Оройуон кэниигэр үлэһиттэр Перей Майишаы демонстрацияларыгар“ дигн суруктаах хаарьжаа бөчөттэммин. Иккис бэлэблэа корреспондент А.Байа Чуралгыа, Диригтэ, Харбалаа, Дабьылаа оройуон үлэһиттэрэ үбүлүйлэх сэт Перей майиы бэлэглэвиинэрин тулунан суруйбут. Онно элчлэрингэ, оройуон кэниигэр сылаас, ылашын күн турбут. 11 часка норуот Ленин аалынан болуоссааа муслубут. Мийитин райсбюет исполкомун члвнэю, Чуралгы селсбюетин исполкомун председател В.И. Романов асылт. Үгэс буолбут үлэжон быраайынныгылан ССКП райкомун бастаы сэкиртээрэ И.П. Листинэ, социалистическай куоталаны кыйылыааа буолбут коллектив — эгүүт комбизатын дирэктээрэ Н.П. Григорьев, ВБСЛКС райкомун сэкиртээрэ Вячеслав Попов уонна Чуралгы 1 Нелдэх оскуолатын туйун үрөгээннэтэ Надя Попова эфрдрэбюитэр. Мийитин кэниэ норуот куулэйэ тархыллыт.

Өсөөд 10 сүлэ нэнүэ кетүежүт. 1987 с.м.д. Хайхыг ханна-

сты баталалга тускубуз, жанра элбээбит. Бастаыы балаһаңа Петр Огонешников түтөрбит хаартымаһыгар өрөмүөнү үүр-техникэсэи тэрипэ бастын үлэһитэрэ нигуш Муса Алука, юрөөц Иван Хоң, саха Татыяна Мишана уонна нуучча Ирина Кислова норуоттар доһордоһууларын юрөһөлөөн таһаарытлыбыттар. Хаһыат кэлэр нүөмэрбитэр тута суруналыыс Мария Михайлова „Биһирэ түмсүү, үрдүк күүрэһ“ дьон ааптаах матырыйаалыгар Чурапчыга Перхэй Мавей орогойдоох болоттоһон тутуһан сырдатыт. Ити сыл улууһунан бэрэ мунууктарыттан кэлөһүнэлэр хаамсан кэлэн киир болуоссака тобуорустуттар. Үбүлүйдүтэх мавей үөрүүтүтэх минтинин сөлөсбөт исполкомун председателэ И.А.Никитин айбыт. Салгырайсбөт исполкомун председателэ А.С.Субботин дьону-сэргэни ээрдэтибит. Биһир умнулуубуз түгэһинэн соторуһаһа эр буһан аастыт дөйү ээр саһын үрдүкү форумун – ИБСЖКСХ-ссыһин делегата Иван Макаров ээрдэтэ буһубут. „Май! Эй! Саһал Саас! Үйгөр тухары эи хаһыанчы сырдых, күнүг чэһитхэй буһубут“ дьон өрө күүрүүтүтэх тыһыарыһан суруйуу түмүктүгэр. Бу матырыйаал олус күүсэ, олохо тардыһыһы күһүтүр тыа сурулуубут.

10 жыл элтончонн ааһаң, аны 1997 жыл Һам Ышаруу
пуоморторини көрөбүт. Дойду ыарактагы көрсүбүт көмө
буларга хайыат балаһаларыттан эмю көстөр. Улуу
даһаттаһың, Муһыһаһын тэтик ээрэһторини кытта „Үлө
Соморһоһуу эргин үөсөһтөһтөр“ диген аһыһан иһторһоһлар
бөһсөһтэмһитэр. Онно улуустаһың үөрөк уһраһениһыһын
һәмһиһиһа МА Нивһфорһс, Үлө Кыһыл Знаһиһын уһраһыһын
һәмһиһиһа, ыһык кырыһаһс С.Д.Алекһсөһс Маһй
быраһыһыһыһын урууһу көмөһ хайык бэһиһениһторини, бүкүһ
күһиһтөһтөһ тух сүһпалаһыһын туһуһан көһсөһбитэр. Оһһон
көһтөр пуоморторһ улуһсһа Маһй быраһыһыһыһын туһуһан
сүһуһаһыһыһтар сүһуһуһуһаһа сүһх. Аһй хайыат өһһиһениһаһй
һорһсөһһиһиһа Дһиһтрий Диринһсөһй „Маһйы аһаһыһы“ диген
бэһт кыһа һаһыһыһыһыһыһтар Хопһтоһоһо сүһиһл сәһһиһ көһсө
дһөһ-сәһсөһ куһуһуһа тәһһорһу мусһубһуһуһу, үөрүһтөһк сәһһиһ райһ-
һөһм бастаһыһ сәһһиһтөһтөһ С.Н.Нивһгин ээрэһтөһ һаһыһыһ
аһыһыһыһ, Үөрөкөһһиһын сәһһыһыһ СӨ куһуһуһаһыһын туһуһа,
сүһаһа бөһтөһсөһ К.К.Рөһмәһиһовһа, „СӨ үһсөһк уһуһуһаһы“ үһсөһк
аһыһиһиһиһиһиһын туһуһан сүһуһуһуһу.

2007 снл. Чэрэнигэ куош огултан тахсыбыт бэрэһинньыктаабы халыһаа улуус Муһуауэлт предсегитэ ГВ.Смирнов, улуус баһылыга И.Н.Аммосов биир дойдутаахтарыгар эбэрдэро тахсыбыт. Бу комитэ Муһуауэлт бэрэһинньытан суспата чэрэнигэ сүтэ сылдьыбыт комитэ. Ой дандири бэлиэ, кэлэро халыһааһаа огул комитэтигэ сүтэ сылдьыбыт.

Короругу курдук Майй быраанынынга сакх хамымын-
нан араас коргорго кырылык уларыга сырыттар, сунгала ку-
бугунно дюрн сунгале. Бугун дарага ыам айын 1 куте Савс-
уонна Уте быраанынынга былыгыш оро кугуу сакх
балыгыер. Уте былыгыш улоныг норуок оро аймах араас
онноок шерлердаах, улоу, уоргоо ынырлар транскори иарна-
ах, эйе хилуулаах демонстрацияга тахсаа, тирон айын уло
күсүтү оруулуа, бароски астааа, ослуа тула аймах дон
уор-ноо нерсуехтэро. Быраанынынга, табарыстар!
Ураа!!!

Оксана ЖИРКОВА

ЭЛБЭХ СИТИЙИЛЭРДЭЭХ ТҮМҮКТЭЭТИБИТ

2016-2017 үөрэх дэвдэлгэр Аксиния Васильевна Посельская аатынан Дирингээди оёо искусствоһын оскуолаты үгүс түмүктүрүбүк. Ол курдук, улустаабы, өрөспүүбүлүктээби, Россиятаабы, ноһуорустаагы аһык ситиһиниһиһибит.

“Музыка для всех” бырайыак үнүс сыяан түмүктүүр тарабынынгор “Энтузиасты год” номинацияны ылан, 10 үөрөнчөннорбит ахсыннын ыйга Владивосток куоракка “Океан” Бүтүн Россиягабылашдыра сыяаннар тутеманы тулуттара. “Кырдаш кыргытара” үнүү коллектива куонкурсука кыттан дүрөст үрдүк атын ылыбта (преподаватель Башкина А.И), Фортешино кылаыттан Айза Габыха (преподаватель Собакина А.Т), баш кылаыттан Дюлус Васильев (преподаватель Тарабукин П.И), уруфуй кылаыттан Кирилл Пестерев (преподаватель Иванова Т.А), ырга кылаыттан Сирги Аммосова (преподаватель Иванова Л.Ф) сыяаннан клубитгэр. Бу бырайыак чөрмичен ылылыбыт кыктэн видеозааиынан өрөстүүбүлүктөргө куонкурсука хор кылаыш үөрөнчөннор (преподаватель Васильева А.В), пародий өрөстөр (сагаиыны Тарабукин П.И), дүрөст үрдүк атын ылырыткытигэр.

Сэтгэнийн бйга ерстүүлбүлктзгд
“Северный арабск” фестивалыа
хорострофия кылшша кылтнына йта(препо-
даватель Старостина Е.В.). Ахыннын бйга
Татарстан куоракка Бүтүн Россиятаа
сэгэлтэн видеоэсэлтнн донкурсуа кылтан
сүдэе кылалһыттан “Сахару” вокалий анса-

амбыл иккис степеннээк, Стас Коржани
мэтинэйгэ степеннээк диктомант (прекдава-
тель, Васильев А.В.) болбутара.

Фортелзано кылаштын үзгөчсүзчиге Муся Токтогулова Татарстан кудурюза класктан солыфедкио олимпиадыгар кыттан 2-степеннээк лауреат дипломулан нагарадыламмыта (преподаватель, Собакина А.Т.). Токсууну ынгга оросутубутустези "Поше имена Якутия" кудукуруска вокалыгай номинандига Стас Корьякин игокс степеннээк (преподаватель, Васильева А.В.), үнүкүтэ Айгылына Посельская үнүс степеннээк лауреат (преподаватель, Старостина Е.В.) урдук аалын ыбыгытара. Бу оспор сылын айны ыбыгытгар Кутуура министриин баадыгар сыбыгытгар.

Эрлийн Эрнэгийн тэрэгнүүд 125 саягаар авчигдсан Доскуудай куурцааг бийлүүлж, улахан тэрэгнийгээ байн 4-с халаахын үүрэгтэйчиг Дугууд Васильев 125 килотонн эр дон хоругар учууталын Прометей Ивануевичийн дохуудуудын элхэг дон сэнзэрийн бийлгэр. Ону тахьлан Чурагныг бийлүүлж, "Южее мужее братство" тэрэгнийг кыган дугуудуур сүбэ сэнзэрийн ыш, Мисал суругун уонна "Доснуой бор" даарга сыйнаар сүтэжигдэн нэгарахадамьта.

Отунууу ыйга регионнааы „Хотуту сулус“ куукуруска Дулус Васильен малыйга степенек дурет, хореография кылгаын „Кыргат кыргыттары“ ансамблы

Гран при буюлбалар. Улуустаның „Дьегогой оҕолоро“ куюкурускан кыттан соһуна үтүкүүлэргэ бастакы степеннээх лауреат, коллективнай үтүкүүгэ дипломант апын ытыһалар. Таахта улууһутар ыһтылыһыт „Көмүс дордооннор“ өрөспүүбүлүтэттээри байыһтар. куюкурустарыт ууһан дьогто Пронский Иванович Тарабузун, оҕолорго Дьулу Васильев үтүс степеннээх дипломант буюһалар.

Дарина Васильева улуттаабы
художественный класс олимпиадалык үнү-
мистегин ытла. Маны таһынан „От
Долгемато Акростихи“ бастагы Бүтүн
Россиягады теоретический олимпиада
Настя Тарабукинаалын катынылар.
Анастасия Лытова аялдан
оролупбулустеге ырыа куонкурулутар
онорлор Стас Корвин бастагы степенек
дурат аялдан ытла.

“Кулчуура министристибэтэ тэрийэр
„Молодые дарования Якутии“
өрсүүбүлүстэбэи кэлээн сүүмүрдүр
тууру аайан, иккэс туурга „Жилосини,
аваретаниа жипотси“ номинацияга худом-
ственнай кылаастан Дарина Васильева, биин
кылааһыттан „Народные инструменты“
номинацияга Дулут Васильев аастылар.
Иккэс туурдара бам айын 15-28 күлүөрүз
ныһыттар.

„Саха-Азия өбүлөрү“ норуоттар икки ардыларынаагы фондэ тэрийэр „Мин ситиһинитерим“ өрөспүүбүтүнэһини юонку.

руск "История моих побед" нэмжигдвэл хайлан, Дугуус Васильев бу сэл яам бийн 29 – бос бийн 5 күүлэргэр Москва куоракка Россиягаар нурууттар илэн ардмаларь лагуз оро фондта ылар тэрэбинигэр кылтыны ылар чиксэтигисэ. Кулугутар ыйга осконд коллективын тэрэбинигон преподаватель Александр Иванович Байтсена барыагынан илэн энэр улуустар „Үлүү юро абылаа“ дии 50-тан үгөө састах коллективтарга үлүү куонкурутун „Айылы“ Кулугура киинигэр тэрийон ыгытыбыт. Барыта 5 улуустан 21 коллектив, 240 кылгааны юлэн, куонкурус үрдүктанымта даста.

Куонкуустарытаһынан өсүстүүбүлүккө ытылгыр араас таһымнах граннарга кытлыныбыт. Ол курдук, Култура министри кистин-бэиттэни материалый-техническай база бөдөрүүрүр 150 тыһ. солк., „Воспитание музыкой“ өсүстүүбүлүктөзүн куонкуруска кыттан ивас мөөстөнү ылан, 250 тыһ. солк. суумалык музыкалалый инструмент ыаары ситиһэбит.

Матлах билигнээрэн турш, бам айхыг
18 хүнээр „Айхыг“ Кулуура юмниэр
олууруур юмниэрбүгдээр Чурагны
гөжигийн олохосорон, баддмтарын
күүгдэг.

Айаал Проникевич НОВИ ОРҚДОВ,
А.В. Посельский дегънам
Дириттегъи ою искуссетгъи
оскуссетгъи дириттегъи.

БАҢААРЫНАЙ ЧААС, ОСКУОЛА БИИРГЭ ҮЛЭЛЭХЭЛЛЭР

Бүтээхэ суруйаллар

Мынцагаайга 17 сыланараа өгтүгэр баһаарынай чаас тэрилтэбитэ. Очмотгон иһилигэниэ ортогугар баһаартан сэрэгэр үлэни тэрийэр, өйдөтөр, түгэн түрэтэбинэ, дьону өрөһүйэр соруқтаах үлэни кэлтэ.

Начальник В.Н.Ефремов 10 үлэһиттээх дьонуэ тэрилтэтин саабыллаахтык салалар. Чааска "Урал", ЗИУ-131 масына баар. Киһи кэрэхсино дьон, оскуола коллективын, үөрэнэоччилэри кытта ыкса ситимнээхтик үлэлиир. "Эдэр баһаарыннык" дьон куруһуока ОБЖ учууталынаан оҕолору дьарыктыылар. Үөрэх босидэни сэргэ практической чаастаах буолан, оҕолор интэриэһиргээн сылдылар. Идэни билсэлэр, ыксалаах түгэһиэ хайдах, туту гынары үөрэтэлэр. Ону тэнэ сыл аайы баһаарынныктар оскуола оҕолоругар халаан ууттуттан сэрэһиниэ туһуламмыт лекциялары аагаллар. Чурагчылаагы киледж устудьуоннара, преподавателлэрэ кэлэн идэһэ туһаайар үлэни ыталлар. Үлэ биер түгэһин сэгэтэн көрүүбүт.

Бу күнүгэрэ Р.И. Константинов аагынан Амма орто оскуолатын 2-с кылааһын үөрэнэоччилэригэр олус сонун интэриэһинэй уруок буолан ааста. ОБЖ учуутала С.С. Абрамов уонна олохтоох баһаарынай чаас начальнига В.Н.Ефремов оҕолорго олус интэриэһинэй уруогу ыт-

тылар. Уруок тиэмэтэ – "Ууттан, уоттан сэрэхтээх буолун!" Бастаан туран, уруок саадаланылыгыр оҕолорго сааскы халаан ууттуттан сэрэхтээх буоларга босидэни тэрийдир. Мындагаайы бөһүлөгэ өрүстээх сир буолан, ордук халаан ууттуттан эмсээлээн сөп. Билэрбит курдук, саас аайы уу кэлэн, кэксэ ыал дьиттэ-уота, сүөһүгэ-аһа уута былыһаар түгэһиэрэ тахсыталаагы. 1998 с. улахан уу кэлэн аастынан дьон баҕаанга дьори саныылар, очолорго уу кутталаах (критический) таһымы – 13,5 метэрэни тахсытыта. Ону тэнэ В.Н.Ефремов ойуур баһаарыттан эмсэ сэрэхтээх буоларга үгүһү кэпсэтэ. Саас аайы дьон сэрэһэ суох уоту тутталарыттан, өрт уоттуттан уонна айылгаа сыдыан быраһылыгыт таас үлгүрэхтэһитэн ойуур баһаара тахсан сөбүн өйдөтө. Үөрэнэоччилэр интэриэһиргэбит болтуруостарыгар сөптөөх хоруйдары ытылар. Сергей Сергеевич салгы практической дьарык ыттыта. Оҕолор уруоктан астынан, элбэти билэн тахсытылар. ИБМ сулуусатын үлэтин-хамнаһын билсиптэр.

Оҕолорго сүбэлэр:

- Баһаар үксүн дьон сыһа-халты туттарыттан уонна айылга көстүүдөрүттан барыан сөп.
- Халаан уута олус түргэнник кэлэр.

- Мууска ыттыма, саас өрүс чуаһыгар сонньоомо.
- Табаарыһыт, эбэтэр атын киһи ууга түспүтүн көрдөххүнэ, дьонго тыһыны орус.
- Ыксалаах түгэһиэ ИБМ сулуусатыгар эрийэн биллэр, чоҕу адырыскан эт.
- Уоттан, ууттан куотар түгэн түрэтэбинэ, улахан дьоннуун кыраа-кыаммашка көмөлөс.
- Баһаар буоллаһына, экинн уот снэбэтин туһугар суорҕанынан, халыт сонунан, инчэбэй таһаһынан бүрүтүөххэ.
- Айылгаа сыдыан, сэрэхтээх буол. Остүөкүтэни быраһыма.
- Тыа баһаара үс көрүтүгөн барар: мас үрдүтүн, ортогунан, сирин аһынан.
- Мас үрдүтүн тарбаһар баһаар саамей түргэн.
- Өрлөһүтүн булгуччу бобулар.
- Бу сүбэлэр эһиэхэ туһалаах буолуохтара дьин саныыбыт, оҕолу куттала суох буолуута – бэйиҥ иһиһигэр.

Алексей РОМАНОВ, «Арыль» пресс-кэмп.

Хасартыскаларга: Николай Захаров оҕолордуун.

Тыа хаһаайыстыбата

ИРДЭБИЛЛЭРИ ТОЛОРУУ -- ДЬОММУТ ДОРУОБУЙАТЫН ХАРЫСТААҬЫН

Кыстыкныт ааһан эрэр. Сотору күөххэ үктэһи, куттуун-сүрдүүн сэргэһиэ түһүөхтүг. Тыа сирин сүрүн баайа ынах сүөһү буоларынан, киһилэр туруктарыт туһунаһ улустастаагы ветеринарий управление начальнигыт В.И.Еремесвы көрсөн кэпсэттим.

- Владимир Иванович, быйылы кыстык туһунан сырдат эр. Сүөһүлэрбит туруктара хайдаһый? Сааскы үлэбит сүрүн соруктара туоххаһый?

- Кыстык үчүгэйдик ааһан эрэр дьон бэлэһинибит. Кыстык хаамыһын хоптуруола Правительствонан күүсэ хоптуруоланар. Нэһиэхэ аайы оперативнай информация хомулан, туругу күннэтэ кэтээн кэлиибит. Бу үлэ ыам ыйын 25 күнүгэр дьери күүсэ ытылар. Аны Өрөспүүбүлүө таһыттан кэли сүөһүлэрбитин сылы эргиччи хоптуруолуубут. Кэтээн көрүү, бириэмэтигэр эмтэһин, ирдэбиллэри толоруу күннэтэ болломто киһинигэр сыдыдаллар.

Саас кэлтэ, аны сайынны баһаарылаах күмүргэ бэлэмнэһибит. Эмтэри, вакциналары ытынан хаһааньыт. Сайынны күмүгэ сүрүннээн, үүт ыамын тэрийиэхэ үлэһиэхтээхпит, аны хотоннору эмтэһин ытылылаахха, оптоһунта уонна сүөһү эһи аһылытын бэлэмнээһиниэ хааныстыбаны кэтээн көрүү буолуохтаах. Сайын биер улахан үлэбит – эмтээх оттору хомуйуу буолар. Бу хомуллубут отторгон сүөһү иһин ыарыһыттар, пневмония, сүөһү уолсай туруга түпсүүтүгэр туһуламмыт препараттар, битэмийн булкадаһыктара оҕоһулааллар.

- Үүт ыаһыһын тэрийиэхэ туох сага ирдэбиллэр бааларыт?

- Үүтү ыаһытта туста кытаанах ирдэбиллэр тураллар. Бу ирдэбиллэри

тутуһууттан дьоммут доруобуйалара быһаччы тутулукутаах. Онон үүтүн ытылар бордодукуйа, ону таһынан эпизит хааныстыбата санитарнай нуормаларга эпизитир, үрдүк хааныстыбалаах буолуохтаах. Бастаһынан, үүтүт ыраас буолуохтаах. Он эбэтэр иһинэ ыаһын олох тохтуохтаах. Автоматизированнай, механизированнай ыаһынга үүт туттарааччы, бары хаһаайыстыбалар көһүөхтээхтэр. Быһаччы эттээх, үүт доһуонан маньылан, «окладители» сойуулан, переработка барыахтаах. Иккиннэ, ыыр тэриллэрбитин, иһилиһит, бөтүннэрбитин барытын ыраастык тутуохтаахпыт, күмүгэр ирдэбиллэри тутуһан, сууйа-сото сыдыахтаахпыт. Дезинфекциялыр средстволар хайаан даһаны барыларыгар баар буолуохтаахтар. Үсүһүнэ, ыанар ынаһыт чэһи доруобай буолуохтаах. Бары прививкалары, вакцинациялары ытыт буолуохтаахтар. Ирдэбиллэри толорууга хоптуруол кытаанах буолуоҕа. Эпизитим курдук, үүтүт ырааһыттан дьон доруобуйага быһаччы тутулукутаах. Онон эпизитинэс үрдэбит, ирдэбил кытааныһын өссө төгүл бэлэһинибит.

- Ыанар ынах доруобуйага үчүгэй буолуохтаах дьитин. Сүөһү туругар болломто ууруллара күүһүгэр дуо?

- Быйылыттан хас биердэн хаһаайыстыбада «Справка о ветеринарном благополучии» дьон докумуон баар буолуохтаах. Он эбэтэр, биһиги ветеринарларбыт, ыаллары, хаһаайыстыбалары кэрийэн «тааслар» оноруктаахтар. Онно ыттан, куоскаптан саадалан, ынах сүөһүтүгэр тийиэ вакцинацияламматтарыт туһунан бэлэһиэхтээхтэр. Маны таһынан хотонноох дьонго дезинфекциялыр эмтэри көрүөхтэрэ, консультация бириэхтэрэ, ирдэбиллэр туттарынан сырдыахтара. Сорох дьон, баһар, өйдүөхтэрэ суоҕа дьон эһи

баһаарыныт Ыаллыы сытар регионнарбытыгар олус кутталлаах сыстыгынаах ыарыһалар бэлэһинибит. Хабаровский кыраайга, Иркутский уобаласка, Приморьега ынах сүөһү, дьон кыһа сыстыгынаах ыарыһа сугулар түгэһиэрэ балаһа эбэтэр. Хоһобур, лептоспироз дьон олус кутталлаах ыарыһа дьон кыһыт барытын сүтүһүөн сөп, киһиэхэ эмсэ бориһлэр кутталлаах. Онон хаһаайыстыбаларга вакцинация, араас ирдэһэр прививкалар дьон кыһыт барыларыгар бориһибит буолуохтаахтар. Бу барыһыт доруобуйаһыт туһугар уонна дохот ааһар бордодукуйаһыт үчүгэй хааныстыбалаах буоларыгар туһулаһарын өйдүөх туһаһыт.

-Түмүкэ, аһааһыттарыт туту эттиг этэй?

- Тыа сиригэр дохот сүрүннээн сүөһүлүтүтэн кэлэр. Сүөһүлэрбит доруобай буоллаһарына, терүөхтэрэ төрөлкөй, үүтүгэр, эттэрэ бастыт хааныстыбалаах буолар буоллаһа. Үүт ыамыгар, өссө төгүл бэлэһинэ, бука бары улахан эпизитинэс-эпизитин этэһи. Дьон доруобуйага хайдах үүт ыанарыттан быһаччы тутулукутааһын бары билэбит.

Сайынны баһаарылаах күмүргэ, бары хаһаайыстыбалар, ирдэбиллэри сөпкө тутуһан, хааныстыбалаах үүтү, эти туттаран, элбэх дохоту ааһарыттар баһарабыт. Ким эмэ ыытылаах буоллаһына, 41-139 нүөмүгэрэ эрийэн, сийилин билэһиэхтэһи сөп. Консулация, сүбэ-ама да ылар буолуохтааһын, көмөлөһүгө мэдди батэммит.

- Владимир Иванович, кэпсэтинни махтанабыт. Тыа сирэ сайдарыт туһугар туруулаһар олус эһиһиэхтээх үлэбит тахсылаах буолун.

Афанасий ЗАХАРОВ.

ГИБДД извещает

О ПРОВЕДЕНИИ СПЛОШНЫХ ПРОВЕРОК

В целях обеспечения безопасности движения, профилактики и снижения уровня дорожно-транспортных происшествий 27 апреля и 5 мая 2017 г. пройдут массовые проверки транспортных средств на выявление грубых нарушений ПДД на 178 км ФАД «Кольма» и ул. Карла Маркса с участием ОДУУП и ПДН ОМВД России по Чурапчинскому району. Особое внимание будет обращено на водителей, управляющих транспортным средством в состоянии алкогольного опьянения и не имеющих права управления транспортными средствами.

Будьте бдительны на дорогах, соблюдайте правила дорожного движения.

Инспектор по пропаганде безопасности дорожного движения
Ангелина А.А.

МАХТАНАБЫТ

Дьэббин иһиннээн хааччылар Сэмэн, Владимир Федоровтарга, аһын-үөлбүн дьэбэр аһалан биорр Татьяна, Алексей Аммосовтарга махталым муһура суох.

Киһилэри не сүрөһиттэн кэлэн иһэр Күөх Маһыһын уонна Улуу Кыайыһы күнүгэн эбэрдэһиһин! Дьэ кэргэннэригэр кытаанах доруобуйаны, үлэлэригэр ситиһилэри баһарабыт!

РИ.ВАРИАМОВ.

Сыһыт гөһиһиһи олохтооҕо, 1-кы группалаах инбэлиттэ.

Хайнэт бэлчээжээ бэрлэлэр графига: 16 400 м. Бэлчээжээ бэрлигнээ: 16 400 м. "Сага олох" редакционной-издательской холбооноо 28.04.2017 с офортга бэлчээтэннэ. Аадырына: 878870. Чурагч: сап. Карл Маркс уул, 26 "а". Индекс: 54907. Хайнэт идизлээс уст; оптуорунуука, чагилжээг уржа суботобаа тахсар.